

Інформаційно-аналітичні аспекти статистики зовнішньоекономічної діяльності

Попова Ю.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Гученко Ю.О.

студентка
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Статтю присвячено дослідженню інформаційно-аналітичних аспектів статистики зовнішньоекономічної діяльності. Розкрито предмет статистики зовнішньоекономічної діяльності. Окреслено джерела інформації про результати зовнішньоекономічної діяльності. Наведено структурні складники статистики зовнішньоекономічної діяльності. Систематизовано показники, що використовуються для аналітичної характеристики зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: статистика, статистика зовнішньоекономічної діяльності, статистика зовнішньої торгівлі, митна статистика, статистичний облік.

Попова Ю.М., Гученко Ю.А. ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАТИСТИКИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена исследованию информационно-аналитических аспектов статистики внешнеэкономической деятельности. Раскрыт предмет статистики внешнеэкономической деятельности. Определены источники информации о результатах внешнеэкономической деятельности. Приведены структурные составляющие статистики внешнеэкономической деятельности. Систематизированы показатели, используемые для аналитической характеристики внешней торговли.

Ключевые слова: статистика, статистика внешнеэкономической деятельности, статистика внешней торговли, таможенная статистика, статистический учет.

Popova Y.M., Guchenko Y.O. INFORMATIONAL AND ANALYTICAL ASPECTS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY'S STATISTICS

The article is devoted to the informational and analytical aspects of foreign trade activity's statistics. A subject of foreign economic activity's statistics is disclosed. Sources of information on the results of foreign economic activity are defined. Given the structural components of the static foreign trade. Structural components of foreign trade activities statistics are given. Indicators used for the analytical characteristics of foreign trade are systematized.

Keywords: statistics, foreign economic activity's statistics, foreign trade statistics, customs statistics, statistical accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зовнішньоекономічна діяльність є однією зі сфер економічної діяльності держави, підприємств, установ, яка тісно пов'язана з експортом та імпортом товарів, робіт і послуг, іноземними кредитами й інвестиціями, здійсненням спільних проектів із діловими представниками інших держав, що значно підвищує роль зовнішньоекономічної сфери як на макро-, так і на мікроекономічному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та практичні проблеми статистики ЗЕД розроблялися в наукових

роботах багатьох науковців. Серед зарубіжних авторів доцільно відзначити таких спеціалістів, як Р. Аллен, К. Вільямсон, М. Пебро, Ф. Портер, Дж. Тарр, Дж. Форрестер та ін. У нашій країні загальноекономічні аспекти функціонування сфери ЗЕД знайшли відображення в роботах В.Г. Андрійчука, О.Г. Білоруса, В.С. Будкіна, В.М. Новицького, С.В. Сиденка, А.С. Філіпенка та інших фахівців.

За кордоном статистика зовнішньоекономічної діяльності отримала розвиток у міжнародних економічних і статистичних організаціях (ООН, МВФ, ЮНІДО, ОЕСР, Світовому банку, Євростаті тощо), керівництва і реко-

мендації яких практично стали міжнародними стандартами у цій сфері.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак на практиці можливості реальної інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство на основі зрушень у зовнішньоекономічній діяльності реалізуються непослідовно і суперечливо, позитивні тенденції переплітаються з негативними, затримуючи економічне зростання в цілому. Отже, статистичні дослідження зовнішньоекономічної діяльності є актуальними і своєчасними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження інформаційно-аналітичних аспектів статистики зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінюванням та аналізом зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) як на рівні держави, так і конкретного господарюючого суб'єкта займається статистика. Предметом статистики зовнішньоекономічних зв'язків є кількісна сторона процесів і явищ, що виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності, в нерозривному зв'язку з їх кількісною характеристикою (товари, послуги, цінності, що становлять експорт і імпорт країни) [1].

В Економічній енциклопедії зовнішньоекономічна діяльність визначається як «сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і країни, пов'язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами й інвестиціями, здійсненням спільних проектів з іншими країнами» [2].

Відповідно до Закону України про ЗЕД [3], предметом статистичного вивчення є такі види зовнішньоекономічної діяльності: експорт та імпорт товарів, послуг, робіт, прав; міжнародні фінансові операції та операції із цінними паперами; кредитні та розрахункові операції; організація торгівлі за іноземну валюту; товарообмінні (бартерні) операції; орендні і в тому числі лізингові операції; операції з придбання та обміну валюти та ін.

Статистичний облік зовнішньоторговельних операцій полягає в спостереженні за

рухом товарних потоків через державний кордон. Залежно від напрямку руху товарів виділяють два об'єкти статистичного спостереження:

статистика експорту – спостереження за товарами, що вивозилися з країни;

статистика імпорту – спостереження за товарами, які надходять у країну [4].

До завдань статистики зовнішньоторговельних операцій належать збір і оброблення даних для отримання показників експорту та імпорту, географії зовнішньоторговельного обороту; аналіз структури і динаміки обсягу експорту й імпорту за товарними групами по кожній країні і групі країн; обчислення індексів фізичного обсягу експорту, індексів цін і умов торгівлі; вдосконалення методів статистичного аналізу, закономірностей розвитку зовнішньоторговельних операцій і прогнозування показників зовнішньої торгівлі [4].

Джерелами інформації про експорт (імпорт) товарів є вантажна митна декларація і форми державної статистичної звітності про зовнішньоекономічні зв'язки. Вантажна митна декларація (ВМД), що має шифр ф. МД-2, складається з п'яти зброшурованих аркушів, з яких два призначено для державного митного контролю, третій – для органів статистики, четвертий – для експортера (імпортера), п'ятий – для декларанта. Декларація заповнюється на кожен партію товару. Якщо в партії кілька найменувань, то використовують додаткові аркуші (ф. МД-3), кожен з яких дає можливість декларувати ще три найменування товарів. До ВМД може бути докладено не більше 33 додаткових аркушів, що дає змогу декларувати одночасно не більше ста найменувань товарів або майна [5].

Крім ВМД, відомості про експорт (імпорт) товарів містяться ще в двох формах державної статистичної звітності, що має шифр «ЗЕЗ» (зовнішньоекономічні зв'язки): формі № 5 «Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування»; формі № 14 «Звіт про товари, придбані в портах» (заправка суден нафтопродуктами, водою). Таким чином, пере-

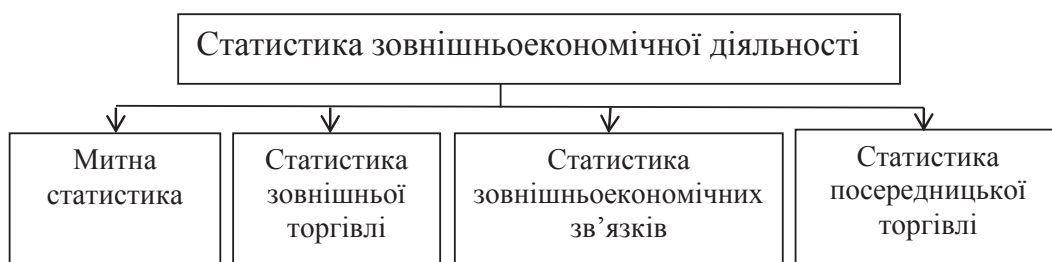

Рис. 1. Структурні складники статистики зовнішньоекономічної діяльності

важна частина експорту (імпорту) товарів відображається в ВМД, тому вона є головним джерелом інформації про зовнішню торгівлю. На основі даних ВМД формується митна статистика, яка нині становить основу статистики зовнішньої торгівлі [5].

За рівнем усупільнення статистика зовнішньоекономічної діяльності має таку градацію (рис. 1).

Як за кордоном, так і в Україні найбільш розробленими є статистика зовнішньої торгівлі товарами і митна статистика.

Статистична інформація про зовнішньоекономічну діяльність необхідна на всіх рівнях – від міжнародних, урядових та неурядових організацій і підприємств, прямо або побічно пов'язаних зі сферою зовнішньоекономічної діяльності, національних адміністрацій, які розробляють і проводять державну політику в цій галузі економіки, до безпосередніх виробників експортно-орієнтованих товарів і послуг, які прагнуть вижити в конкурентній боротьбі на міжнародному ринку. У процесі роботи всі вони потребують достовірної інформації про міжнародну торгівлю.

Зведення статистичної інформації стосовно зовнішньоекономічної діяльності здійснює Державна служба статистики України на підставі даних, що в обов'язковому порядку надаються органами, які провадять державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Державна служба статистики України щокварталу складає і публікує статистичну інформацію щодо стану і структури зовнішньоторговельного балансу України [6]. Міністерство фінансів України складає «Відомості про стан і структуру зовнішньої державної заборгованості» [7].

Статистичне спостереження за обсягами зовнішньої торгівлі товарами на макрорівні здійснюється на основі взаємозв'язку макроекономічних показників, а джерелом інформації для статистичного спостереження є вантажні митні декларації (ВМД), які заповнюються декларантами під час митного оформлення товарів, а також статистичні звіти підприємств і організацій України щодо експорту-імпорту товарів, що не підлягають митному декларуванню [7].

Формами звітності про зовнішньоекономічну діяльність [8] є форма № 5-ЗЕЗ «Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не підлягають митному контролю», форма № 9-ВЕС «Звіт про експорт (імпорт) послуг», форма № 10-ЗЕЗ «Звіт про іноземні інвестиції в Україну», форма

№ 13-ЗЕЗ «Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу», форма № 14-ЗЕЗ «Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу» [8].

Для обліку експорту (імпорту) товарів з 1 липня 2001 р. застосовується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), побудована на базі шестизначної Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС) і восьмизначної Комбінованої номенклатури європейської економічної співдружності (КНЕЕС). Для класифікації країн та валют використовуються Класифікація держав світу, гармонізована з міжнародним стандартом ISO 3166-1: 2000, затверджена Наказом Держкомстату від 08.07.2002 № 260, та Класифікація валют, яка гармонізована з міжнародним стандартом ISO 4217-1: 2001 і затверджена Наказом Держкомстату від 08.07.2002 № 260 [4].

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності передбачає характеристику об'єктів (товарів), що класифікуються, і рівнів класифікації. Об'єктом класифікації в УКТЗЕД є всі товари, які обертаються у зовнішній торгівлі країни. Кодування товарів у даній класифікації є технічним прийомом, що дає змогу виразити об'єкт (товар) класифікації у вигляді групи знаків за правилами, встановленими даною системою класифікації. Призначення кодової системи класифікатора полягає в тому, щоб представити інформацію в зручній для збору і передачі формі, пристосувати її до оброблення операторами, а також забезпечити пошук, сортування та агрегування конкретних даних. Для товарних класифікаторів, що використовуються в міжнародній практиці, система кодування дає змогу усунути мовні бар'єри під час ідентифікації того чи іншого товару.

Облік експорту (імпорту) товарів проводиться на основі контрактів, вантажних митних декларацій, транспортних та інших товарних документів, що заповнюються під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами, установами, комерційними фірмами та іншими організаціями.

Дані про експорт товарів наводять за країнами призначення, про імпорт – за країнами походження. Країною призначення вважається країна, яка визначена на момент відвантаження як кінцева країна призначення товару. Країною походження вважається країна, в якій товар було повністю вироблено або досить перероблено [4].

Збір інформації про зовнішню торгівлю товарами здійснюється на підставі щомісячної і щоквартальної форм державної статистичної звітності.

Щомісячним є «Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування». Звіт надають усі підприємства – резиденти України, які самостійно здійснюють експортно-імпортні операції з товарами, що не проходять митного декларування (риба і всі види морепродуктів; товари, здобуті з дна у відкритому морі і реалізовані нерезидентам або придбані в них; товари, передані в оренду строком на один рік і більше; переливи електроенергії загальною електромережею; продукція високих технологій, отримана у відкритому космосі; інші товари, на які не оформлено вантажну митну декларацію, якщо їхня вартість перевищує суму вартісного порога, встановленого національним законодавством).

Щоквартальним є «Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу». Звіт надають усі транспортні компанії, агентства, всі підприємства, організації та установи України, які здійснюють придбання (продаж) товарів, необхідних для технічного забезпечення та експлуатації транспортних засобів, а також товарів, необхідних для забезпечення потреб пасажирів та членів екіпажу в морських, річкових портах, аеропортах, на залізничних, автобусних міжнародних вокзалах та заправних станціях [4].

Характерною особливістю оцінювання зовнішньоекономічної діяльності країни є аналіз основних тенденції, структури і динаміки зовнішньоторговельних товаропотоків національних учасників зовнішньоекономічної діяльності в ув'язці з аналізом їх макроекономічних показників. Аналітична оцінка динаміки дає можливість визначити зміни, які відбулися в структурі експорту (імпорту) певного товару (послуги), і зробити відповідні висновки щодо її поліпшення або погіршення, тоді як основою оцінювання діяльності підприємства є аналіз виконання обов'язків за експортними та імпортними операціями й аналіз динаміки експорту та імпорту.

Органом, відповідальним за формування показників, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність, є Державна фіскальна служба України. Наказом Державної фіскальної служби України «Про митну статистику зовнішньої торгівлі» від 28.12.2007 № 107-VI

встановлено порядок формування показників зовнішньої торгівлі [5]. Дані про митну статистику зовнішньої торгівлі України у вигляді статистичних збірників надаються в апарат Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Президента України і в органи виконавчої влади, а також в територіальні органи державних служб виконавчої влади щокварталу.

Згідно з Положення про Державну службу статистики України, вона має право здійснювати експертні оцінки та розрахунки окремих статистичних показників. Статистична інформація повинна бути достатньою для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Таким чином, в основу побудови системи аналітичних показників зовнішньої торгівлі повинні бути покладені принципи:

1) відповідності загальної методології та принципам побудови статистичної інформації, що офіційно використовується державними органами статистики;

2) забезпечення сумісності з аналогічними показниками в системі державної централізованої статистики;

3) задоволення потреб користувачів в якісній та оперативній інформації, що відображає основні факти і процеси, що відбуваються у зовнішньоекономічній діяльності країни.

Основою аналітичної роботи із зовнішньоекономічної діяльності є угруповання. У практиці міжнародної торгівлі зовнішньоторговельні операції між країнами контрагентами групуються:

1) за видами операції – купівля (продаж) товарів і торгівля послугами;

2) за групами товарів (машини, устаткування, мінеральні продукти) і видами послуг (транспортні, туристичні);

3) за ступенем технологічної обробки товару – готові вироби, напівфабрикати, сировина;

4) за видами товарообмінних операцій – зустрічні закупівлі, бартер, операції з давальницькою з сировиною [4].

Угруповання є основою аналізу структури експорту (імпорту) і структурних зрушень. На основі розподілу експорту за видами операції, групам товарів і видів послуг визначають найбільш вагомий експортні товари (послуги), для імпорту – товари критичного імпорту.

Для характеристики виробничо-технічного потенціалу країни велике значення має структура за ступенем технологічної обробки товару: частка сировини в загальному обсязі експорту; частка готових виробів у загальному обсязі імпорту; співвідношення експорту

(імпорту) промислових виробів і продукції агропромислового комплексу.

На підставі угруповання за видами товарообмінних операцій визначають частку бартеру, який через відтік капіталу сприяє диспропорції зовнішньої торгівлі.

У статистичній практиці для аналітичної характеристики зовнішньої торгівлі використовуються такі групи показників [4; 8]:

1) об'єм зовнішньої торгівлі (експорт, імпорт, зовнішньоторговий обіг, сальдо зовнішньоторгового балансу);

2) розвиток і збалансованість зовнішньої торгівлі (рівень відкритості економіки, експортна квота, рівень імпоротної залежності, рівень покриття експорту імпортом);

3) динаміка зовнішньої торгівлі (індекс «умови торгівлі», еластичність);

4) ефективність зовнішньої торгівлі (валютна ефективність, бюджетна ефективність, виробнича ефективність).

Якщо абсолютні показники характеризують масштаб розвитку зовнішньоекономічної діяльності, то за допомогою відносних показників оцінюється рівень розвитку і збалансованості економіки. Так, коефіцієнт покриття оцінює ступінь збалансованості зовнішньої

торгівлі. Якщо сальдо торгового балансу активне, то даний показник більше одиниці. Якщо коефіцієнт імпоротної залежності перевищує 15%, то дана ситуація є небезпечною для економіки країни.

Під ефективністю зовнішньої торгівлі розуміють економію суспільної праці, яка утворюється за рахунок різних рівнів витрат на виробництво однакових товарів в окремих країнах.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, статистика зовнішньоекономічної діяльності України передбачає:

1) збір інформації по всіх ВМД за звітний період; систематизацію та оброблення зібраних даних;

2) аналіз наявної інформації для повного уявлення взаємозв'язків учасників зовнішньоекономічної діяльності, обсяги експортних-імпортних операцій, номенклатури товару, а також їх позитивної або негативної динаміки;

3) оцінку рівня динаміки і перспектив розвитку зовнішньої торгівлі товарами і послугами;

4) порівняння рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання, регіонів, держав.

Перспективи подальших розвідок лежать у площині статистичного аналізу зовнішньої торгівлі України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика: [підручник] / Р.М. Моторин. – К.: КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 1. / С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ (редакція від 03.08.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
4. Облік і техніка зовнішньоекономічної діяльності: [навч. посіб.] / В.Є. Ермаченко, С.В. Лібунська, О.Г. Малярєвська [та ін.]. – Х.: ІНЖЕК, 2011. – 500 с.
5. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/prosfs-ukraini>.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Електронний портал «Закони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_zovnishn_oekonomichnu_diyal_nist/statja-23.htm.
8. Головний правовий портал України «Ліга Закон» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.